

Protocol 'Handelen bij verbale en fysieke agressie van leerlingen'

1. Inleiding

De Aloysius Stichting is er voor de meest kwetsbare leerlingen. We benaderen onze leerlingen vanuit onze drie kernwaarden: kracht, onvoorwaardelijkheid en passie. Vanuit onze pedagogische benadering zetten wij sterk in op het voorkomen van verbale en fysieke agressie van leerlingen. We hebben positieve hoge verwachtingen over de ontwikkelmogelijkheden van onze leerlingen. We steunen onze leerlingen hier volhardend bij. Dit doen we met name door het versterken van de pedagogische relatie met onze leerlingen door het bieden van veiligheid, structuur en voorspelbaarheid.

Bij dit protocol hoort de Handreiking Preventief pedagogisch handelen'. Het voorliggende protocol vloeit voort uit die handreiking. Dit protocol biedt leraren bij de Aloysius een handelingskader voor die situaties waarbij er ondanks het preventief pedagogische handelen toch verbale of fysieke agressie van leerlingen optreedt.

2. Doel protocol

Doel van het protocol is om de medewerkers van de Aloysius een handelingskader te bieden voor situaties waarin sprake is van verbale en/of fysieke agressie van leerlingen. Het protocol biedt duidelijkheid over die incidentele situaties waarbij de medewerker regulerend fysiek moet optreden. Wat mag wel en wat mag niet in deze uitzonderingssituaties?

Waar scholen van Aloysius inhuizen bij of nauw samenwerken met Justitiële of Jeugdzorginstellingen en onder een andere wetgeving vallen zullen per situatie nadere afspraken worden gemaakt.

3. Algemeen uitgangspunt

Vanuit onze onderwijspedagogische visie staat preventief handelen centraal. Essentieel in ons handelen is de pedagogische relatie met de leerlingen. Het is belangrijk om vroegtijdig signalen van leerlingen op te vangen en de dreigende handelingsverlegenheid van het kind om te buigen naar een onderwijsrelatie waarin het kind weer tot ontwikkeling komt. In die situaties waarin zich toch verbale of fysieke agressie van leerlingen voordoet, is het van belang snel en effectief te handelen om verdere escalatie te voorkomen. Alleen in het uiterste geval voeren (getrainde) medewerkers fysieke interventies uit die de bewegingsvrijheid van leerlingen beperken.

Fysiek ingrijpen is nooit een doel op zich. Er zijn altijd stappen aan voorafgegaan en er zullen altijd acties op volgen om nieuwe situaties in de toekomst te voorkomen. Fysiek ingrijpen gebeurt altijd veilig, deskundig, zo kort mogelijk en humaan.

4. Vormen van verbale of fysieke agressie

Onder agressie verstaan wij gedrag dat iets of iemand schade toebrengt. Agressie heeft een verbaal en/of een fysiek karakter en doet zich meestal in twee beelden aan ons voor:

- Reactieve of frustratie agressie is een heftige, emotionele reactie op een vermeende bedreiging die wordt gekenmerkt door een sterke lichamelijke opwindings, frustratie en impulsief handelen.
- Proactieve of instrumentele agressie is koelbloedig, intimiderend en berekenend gedrag dat bedoeld is om snel een bepaald doel te bereiken zoals het verwerven en behouden van een belangrijke positie in de groepshierarchie of het verkrijgen van materiële goederen.

5. Uitgangspunten fysiek optreden van medewerkers.

In incidentele situaties kan het voorkomen dat een medewerker fysiek moet optreden.

Uitgangspunten voor regulerend fysiek optreden zijn:

- Op het moment dat ouders hun kind op school inschrijven, krijgt de school een zorgplicht ten aanzien van de gezondheid en veiligheid van de leerling. Op het moment van inschrijven worden ouders ingelicht over hoe de school de veiligheid van leerlingen en leraren waarborgt en dat er bij uitzondering gebruik kan worden gemaakt van fysiek handelen bij voorvallen of incidenten. Er wordt gewezen op het bestaan van deze richtlijn.
- Slechts bij uitzondering en in een noodzakelijke situatie mag er fysiek worden ingegrepen. Een noodzakelijke situatie is een situatie waarin de veiligheid van de leerling of diens omgeving (klasgenoten, leraar) in het geding is.
  - In deze uitzonderingssituatie waarin de medewerker fysiek regulerend moet handelen, worden handelingen zo uitgevoerd dat deze zo veel mogelijk het risico beperken dat ze de leerling pijn doen of blesseren.
  - De leraar houdt tijdens het handelen rekening met de communicatieve competenties en het niveau van de sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van de leerling. De leraar blijft zoveel mogelijk in contact met de leerling.
- Het fysieke ingrijpen is in lijn met de criteria: proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid. Zie punt 7 van deze richtlijn. Als er fysiek wordt ingegrepen, moet dit deskundig worden uitgevoerd. Iedere medewerker, die fysiek ingrijpt, is getraind in deescalerend handelen en regulerend fysiek optreden.
- De medewerker voert de technieken bij voorkeur uit met één of meerdere collega's. Indien een medewerker alleen is, wordt er zo snel mogelijk een andere collega bijgehaald.
- Zodra de situatie de mogelijkheid biedt te de-escaleren stopt de medewerker met zijn fysiek optreden en gaat hij over tot het herstel van de pedagogische relatie met de leerling als ook het herstel van de veilige situatie.
- Ondanks de emoties die gepaard gaan met het fysiek ingrijpen, gaat de medewerker respectvol om met de leerling.
- Na een fysieke ingreep is het belangrijk dat de leerling ervaart dat hij weer verder kan en wordt geholpen. Op deze wijze groeit het vertrouwen. Fysiek ingrijpen wordt dan ook altijd met de leerling nabesproken met het oog op de toekomst (prospectief gesprek) en de wijze waarop de medewerker het beste met de leerling kan omgaan.

6. Fysiek optreden. Wat is toegestaan? Wat niet?

Welke vormen van fysiek optreden zijn toegestaan? En welke niet? We onderscheiden de volgende situaties:

- **Functioneel fysiek optreden** (toegestaan)
Hierbij gaat het om professioneel handelen waarbij de medewerker van de school de leerling fysiek begeleidt of helpt, bijvoorbeeld tijdens de gymles. De relatie tussen de leerling en medewerker is veilig en er is geen sprake van een spanningsveld. De medewerker is daarbij alert op signalen met betrekking tot het instemmen/ niet- instemmen met het fysieke contact.
- **Regulerend fysiek optreden** (toegestaan en noodzakelijk onder strikte voorwaarden).
Het gaat hierbij om fysiek contact waarbij de medewerker van de school fysiek optreedt wanneer de veiligheid van de leerling zelf, van medeleerlingen, medewerkers, ouders of anderen in het geding is. De leerling is niet of nauwelijks aanspreekbaar en staat ook niet open voor een correctie van de verbale en/of fysieke agressie. Is de veiligheid daadwerkelijk in gevaar of kan er ernstige materiele schade toegebracht worden, dan heeft de medewerker ook de plicht om op treden, bij voorkeur in samenwerking met een collega. De medewerker dient het fysiek regulerend optreden echter zoveel mogelijk te vermijden en alleen in het uiterste geval toe te passen. Niet handelen is geen optie.
  - **Toegestaan:** Pakkingen bij de ledematen of op het lichaam die alleen de bewegingsvrijheid van de leerling beperken. Van belang is gedoseerde kracht gebruiken, in relatie komen en vervolgens gedoseerd het kind de regie weer geven over zijn eigen handelen
  - **Niet toegestaan:** gewrichtsklemmen waarbij het gewricht 'op slot' wordt gezet tot aan of voorbij de pijngrens¹.
- **Bestraffend fysiek optreden** (niet toegestaan).
Het fysiek bestraffen van een leerling door een medewerker van de school is in geen enkele situatie toegestaan ook al is deze straf pedagogisch bedoeld.
- **Opsluiten in afzonderlijke ruimte** (niet toegestaan).
Een medewerker mag een leerling niet afzonderen in een ruimte en deze op slot doen. Dit geldt ook in situaties waarbij de medewerker in dezelfde ruimte aanwezig is als de leerling. Ook dan is het op slot doen van de ruimte niet toegestaan.

7. Criteria m.b.t. regulerend fysiek en vrijheidsbeperkend handelen

Naast de uitgangspunten met betrekking tot fysiek regulerende handelen van een medewerker, dient de medewerker rekening te houden met de volgende criteria:

- Proportionaliteit houdt in dat de medewerker zich van tevoren afvraagt of zijn fysiek handelen in de juiste verhouding staat tot het niveau van de verbale en/of fysieke agressie van de leerling. De fysieke handeling van de medewerker is afgestemd op wat strikt noodzakelijk is.
- Subsidiariteit houdt in dat de medewerker voordat hij handelt zich afvraagt welke minder ingrijpende alternatieven en keuzemogelijkheden hij heeft in zijn optreden jegens het agressieve gedrag van de leerling.
- Doelmatigheid wil zeggen dat de medewerker er van tevoren bij stil staat of hij met zijn fysiek regulerend optreden ook het gewenste doel bereikt.

---

¹ Trainingen waarbij dergelijke technieken worden aangeleerd voldoen niet aan de kwaliteitseisen van Aloysius.

8. Verantwoorden regulerend fysiek optreden

Een medewerker die regulerend fysiek optreedt jegens een leerling dient hierover altijd schriftelijk verantwoording af te leggen. Dit is zowel in het belang van de medewerker zelf als in het belang van alle betrokkenen bij de situatie². De medewerker legt op de volgende wijze verantwoording af:

Voorval

Een voorval is een situatie die gekenmerkt wordt door de volgende aspecten:

- het gedrag van de leerling is ongewenst en ongepast;
- de impact van het gedrag is beperkt maar de veiligheid is wel in het geding;
- de leerling is redelijk aanspreekbaar;
- de leerling werkt niet mee.

De medewerker doet het volgende:

1. Verslag in het leerlingvolgsysteem zoals een dagjournaal.
2. Melden in de dagelijkse briefing op school.
3. Informeren van en bespreken met de ouders of verzorgers telefonisch of op school.

Verantwoording van een voorval vindt bij voorkeur dezelfde dag plaats.

Incident of crisis

Een incident of crisis is een situatie die gekenmerkt wordt door de volgende aspecten:

- het gedrag van de leerling is grensoverschrijdend;
- de impact van het gedrag is groot, de veiligheid is in gevaar;
- de leerling is niet aanspreekbaar;
- de leerling werkt niet mee;
- dwang/fysiek ingrijpen is onvermijdelijk.

Het incidententeam³ neemt de aanpak van het incident of de crisis op zich. Het incidententeam draagt zorg voor het volgende:

1. Registratie in het leerlingvolgsysteem.
2. Schriftelijk verslag van incident a.d.h.v. de volgende punten:
  - Fasen van de escalatie van het incident: allereerste signalen - top escalatie.
  - Betrokken personen: leerling(en), medewerkers, ouders.
  - Direct betrokken medewerkers en wijze van samenwerken.
  - Uitgevoerde, vrijheidsbeperkende handelingen.
  - Beoordeling: proportionaliteit, subsidiariteit en doelmatigheid.
  - Geboden nazorg.
  - Consequenties: herstelacties, (interne) schorsing, verwijdering school.
  - Verantwoording van eventueel gemaakte fouten.Het verslag wordt als bijlage toegevoegd aan Schoolaris.
3. Persoonlijk gesprek met de ouders of verzorgers en de betreffende leerling.

Verantwoording van een incident of crisis vindt plaats gekoppeld aan het Draaiboek incidentmanagement.

² Gaat het om een incident dan is tevens het Protocol veilig handelen bij een incident of crisis van toepassing.

³ Zie ook Protocol veilig handelen bij een incident of crisis en het Draaiboek incidentmanagement voor de samenstelling en werkwijze van het incidententeam.

9. Communicatie met de ouders of verzorgers

Een goede communicatie en afstemming met de ouders of verzorgers over de handelwijze van de school met betrekking tot agressief gedrag van een leerling is essentieel in de vertrouwensrelatie tussen school en ouders.

De school informeert en gaat in gesprek met de ouders of verzorgers op de volgende wijze:

- Via de website van de school (algemene informatie).
- Via de schoolgids (algemene informatie).
- Bij de aanmelding met de ouders of verzorgers.
- Via een brief 'Zo handelen wij' (in de brief wordt de aanpak 'sociale veiligheid', inclusief ingrijpen bij fysieke verbale agressie voor ouders beschreven).
- Via de folder over sociale veiligheid.
- Er worden in het ontwikkelperspectiefplan schriftelijke afspraken gemaakt wanneer er sprake is van agressie- regulatieproblematiek.
- Telefonisch of per mail bij elke situatie waarbij de veiligheid in het geding is en waar fysiek is ingegrepen.

10. Training en professionalisering medewerkers

Elke medewerker van de school dient bekwaam te zijn in de-escalerend handelen en regulerend fysiek optreden in situaties waarbij sprake is van escalerend agressief gedrag van een leerling. De medewerker ontwikkelt zijn handelingsbekwaamheid op de volgende wijze:

- Volgt een training in de-escalerend handelen en regulerend fysiek optreden.
- Bespreekt situaties m.b.t. de-escalerend en fysiek regulerend optreden bijvoorbeeld in briefings en/of intervisie op school.
- Houdt zijn kennis en vaardigheden bij door training en scholing.
- Heeft kennis van de in de 'Handreiking preventief pedagogisch handelen' beschreven aspecten zoals preventief handelen, conflicthantering en de-escalerend handelen.
- De directeur is ervoor verantwoordelijk dat hij de medewerkers van zijn school faciliteert in:
  - Het kennismaken met de 'Handreiking Preventief pedagogisch handelen'.
  - Het volgen van trainingen en scholing.
  - Het bespreekbaar maken van situaties in briefings en intervisie.

11. Nazorg

Situaties waarin fysiek wordt ingegrepen kunnen op alle betrokkenen een diepe indruk maken en leiden tot psychische nood. Zo snel mogelijk na het voorval of incident worden gesprekken gevoerd met leerlingen, ouders en leraren.

De leerling en zijn ouders

- De school voert een gesprek met de ouders van de leerling. Indien mogelijk neemt ook de leerling deel aan het gesprek. In dit gesprek wordt teruggeblikt op de situatie. De leerling en de ouders krijgen de gelegenheid om hun versie van het verhaal te doen. De school vertelt het verhaal vanuit haar perspectief en zij verantwoordt de gemaakte keuzes.
- Indien de ouders ontevreden zijn over het optreden van de school, kan men de ouders wijzen op de mogelijkheid tot het indienen van een klacht bij de klachtencommissie.

Leerlingen

- Er kunnen zich situaties voordoen waarin leerlingen getuige zijn geweest van het fysiek ingrijpen door een volwassene. De gebeurtenissen kunnen bij de leerlingen heftige emoties en reacties oproepen. Het is aan te bevelen om met deze leerlingen een gesprek te voeren om gevoelens van onrust of angst weg te nemen.

De leraar

- De directie van de school voert een gesprek met de leraar over het voorval of incident. In het gesprek wordt enerzijds gesproken over de situatie en de wijze waarop de leraar fysiek heeft ingegrepen. Anderzijds is er aandacht voor het emotioneel welbevinden van de leraar. Indien gewenst of noodzakelijk wordt de leraar doorverwezen naar een hulpverlener. Als er tussen de leraar en de leerling nog geen gesprek is geweest, wordt dat door de directie van de school georganiseerd. Doel is herstel van het contact/de relatie.

Het schoolteam

- Een voorval of incident kan worden beschouwd als een leermoment voor allen en kan dienen als casus tijdens een teamoverleg. Tijdens zo'n overleg wordt besproken hoe het voorval/incident is ontstaan, hoe het eventueel had kunnen voorkomen, en hoe er daadwerkelijk is gehandeld. Indien gewenst kan de casus leiden tot een bijstelling van dit protocol.